

A-16583

3. IX 47

Populaarteaduslik väljaanne

F Sergejev

Teadus ja ebausik

RK-Pedagoogiline Kirjandus • Tallinn

IVAN SERGEJEV

TEADUS JA EBAUSK

Kahustuslik kontrollseksemplar

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1947

13054
A-16583

Olgugi et igaüks meist tihtipeale tarvitab sõna „ebausk”, ei tea kaugeltki kõik, mis on õieti ebausk ja mis isegi see sõna tähendab.

Ükski looduse nähtus ei toimu iseenesest, vaid sellepärast, et selle ikka kutsuvad esile mingisugused põhjused. Nii ei saa olla vihma, äikest või välku, kui pole pilvi; rohu- ja viljakõrs ei võrsu, kui seeme pole ühel või teisel teel mulda sattunud; inimene ei või haigestuda, asja ees, teist taga. Igal looduse nähtusel on omad põhjused, iga nähtus on seotud teiste nähtustega. Kaugetest aegadest põlvneb tark vanasõna, mis kinnitab seda õiget mõtet: „Kus suitsu, seal tuld”.

Kohanedes loodusega ja võideldes oma elu eest kogusid inimesed palju täpseid ja õigeid käsitusi ümbritsevast maailmast. Inimlik kogemus aitas kindlaks määrata tõelised, mitte aga kujuteldud sidemed üksikute nähtuste vahel.

Kuid õigete vaadete ja teadmiste kõrval, mille põhjal kujunes ning kasvas teadus, loodi ka palju ekslikku, lapsikuid, võltse käsitusi. Usust nähtuste kujuteldud sidemesse kasvas ebausk, valeusk, asjatu, tarbetu, ilmaaegne usk. Ja veel tänapäevalgi võib kohata inimesi, kes usuvad meid ümbritseva maailma nähtuste sellistesse sidemetesse, mida tõeliselt ei ole ega võigi olla.

Inimpõlved on omaks tunnistanud palju esivanemate kogemusi, ilma neid kontrollimata ja neis kahtlemata. Ja kuigi inimene aja jooksul on üha rohkem ja rohkem tunginud looduse saladustesse, kogudes enesele teadmisi, siis on fantastilised võltskujutlused inimeste teadvuses ikkagi säilinud.

MAHAPILLATUD SOOLAST, ÜLE TEE JOOKSNUD KASSIST JA NÕIAROHUST.

Paljud ebausulised vaated, mis on aastatuhandeid üle elanud, on muutunud meie maailma-käsituse osadeks, on tugevasti juurdunud meie ellu.

Kõik tunnevad ütlust: „Ta tõusis täna voodist vasaku jalaga.” Nii öeldakse harilikult inimese kohta, kes ilma põhjusteta vihastub, iga sõna kallal norib, kuigi see tema hariliku käitumise vastu käib.

Kõik on kuulnud sellest, et soola mahapillamine toob riidu. Kass jooksis üle tee — ega see head tähenda.

Kohata vanaeite tühjade ämbritega — see on juba hoopis sant lugu.

Esmaspäev on raske päev.

Kolmeteistkümnes kuupäev? 13 ? Kuradi tosin. Kes pole sellest kuulnud? Alata mingit tähtsat tööd kolmeteistkümnenal kuupäeval? Kas poleks siiski parem päeva võrra viivitada?

Need ebausused ended on kõigile tuttavad. Haritud, kultuurne inimene suhtub neisse nagu muistse aja metsinimestele omaesse igandesse. Kuid paljud inimesed usuvad edasi, nagu võiksid seesugused lapsikud ended midagi tähendada.

Meenutage harilikku küsimust soovi täitumise suhtes: „Kumb kõrv kumiseb?” või ütlust: „Ptüi, ptüi, et ei kahetaks!” ja abinõu riiust pääsemiseks, mida kutsuvat esile mahapillatud sool: selleks pidavat nimelt kolm näputäit sellest soolast viskama üle vasaku õla.

Mispärast seostatakse halb tuju sellega, et inimene tõusis hommikul voodist vasaku jalaga? Miks peab mahapillatud sool saama riiu põhjustajaks? Mis seos siin on? Milline suhe on 13. kuupäeval tööga, mida sel päeval alatakse? Otsest loogilist seost pole siin muidugi mingisugust.

Kuid samas just kinnitasime, et pole järeldusi ilma põhjusteta. Tähendab, pidid olema mingid põhjused, mis tekitasid

seesuguseid ebausü arvamusedeid. Ja tõepoolest sellised põhjused on olemas. Nende lähteid tuleb otsida kaugest minevikust.

Näiteks millest on tekkinud enne soolast? Milles seisneb siin küsimus?

Tõenäoliselt on tekkinud sellest, et sool oli muistsel ajal paljude rahvaste juures väga kõrges hinnas. Soola mahapillamine tähendas tõeliselt suurt pahandust ja võis tihtipeale kutsuda esile perekonnatülisid. Praegu on sool odav, käsitus temast nagu haruldusest on kadunud, kuid vanade käsituste igand on säilinud ebausü endes. Seejuures on kindel, et riiu vältimise võtte, visata kolm näputäit soola üle vasaku õla, on tekkinud hilisemal ajal, kui sool polnud enam nii kallis.

Miks kolmteist on õnnetu arv? Kuidas seletada seda laialt levinud arvamust?

Seletust ei tule alata mitte otseselt, vaid kaudselt. Inimkond andis vanasti üksikuile arvudele salapärase tähenduse. Paljude rahvaste juures olid arvud kolm, seitse, üheksa, kaksteist suures lugupidamises. Igaühel neist arvudest leidub palju lugusid. Kuid peatume viimase — kaheteistkümne — juures.

Kaksteist kuud aastas, kaksteist tähekuju taevas, kaksteist apostlit. Millest selline kiindumus sellesse arvusse?

Siin pole midagi imelikku. Kahteist peeti juba tema teenete kohaselt tähelepandavaks arvuks: teda võib jagada kahega, kolmega, neljaga ja kuuega. See arv oli sobivam kui üldtarvitatav kümme, mida saab jäägita jagada ainult kahega ja viiega. Seepärast oli tosinatega arvutamine varemalt rohkem tarvilusel kui praegu. Kuid veel tänapäevalgi on ta mõnel määral säilinud: ööpäev koosneb kahest tosinast tunnist, tund — viiest tosinast minutist, minut — viiest tosinast sekundist. Ja mõningaid esemeid, näiteks pliiatseid, nõöpe, niidirulle, ei loeta siinemaani mitte kümnete, vaid tosinate või grosside, s. o. tosin-tosinate kaupa.

Kahtteistkümmend peeti muistsel ajal täiuslikuks, pühaks arvuks. Taeva tähepildis esindasid kaksteist zodiaagi märki kogu ääretut maailma, kellatahveli kaheteistkümmes tunnis avaldus maailma lõputu aeg. Kaksteist oli omaette suletud piirarvuks, sest tema järel algas uuesti esialgne üks ja järgnes jälle endiste arvude ringkäik. Arv kolmteist oli väljapool kaheteistkümmet täiuslikkust, kolmteist segas arvutamist, vassis seda, ja sellepärast peeti teda juba ammu ebasoodsaks, pahaks arvuks, mõeldi tema kohta igasuguseid võimatuid lugusid ja lõppude lõpuks muutus ta „kuradi tosinaks”, õnnetuks arvuks.

Millest on tekkinud enne, et hommikul vasaku jalaga voodist mahaastumine rikub ära kogu päeva?

See seletub jällegi muistse käsitusega heast ja kurjast, paremast ja pahemast. Parem — see on õige, hea, aga pahem (vasem) — see on väär, paha, kuri. Nagu näete, on isegi keeles säilinud seos nende mõistete vahel.

Elav keel on säilitanud üldse rohkesti sõnu, mis on sündinud ebausku kujutelmadest. Nii seletub arhailine väljend „võttis haiguse nagu peoga ära” sellega, et meie esivanemad olid veendunud, nagu võiks tõbe arstida „vaga” inimese käe puudutus.

Kuid muidugi ei või kõike seletada nii lihtsalt. Paljud vanad käsitused on kadunud, unustatud, ja meil ei õnnestu igakord leida seost, mis on põhjustanud veel tänapäeval kehtivaid ebausulisi arvamusi.

Nende hulgas on ülemal esitatud arvamustest tõsisemaidki. Ütleme näiteks, et laps on haigestunud: viibutab jalgu, kisendab, tõmbab kõverasse. Mis tal ometi viga on? Ja ema vastab tõsiselt: „Ta on kurja silmaga kahetatud. Et ma teda ometi küllalt ei valvanud!”

Piisaks vahest, kui säärasele „kurjast silmast kahetatud” lapsukesele tehtaks harilikku klistiiri või antaks lusikatäis kastoorõli, mis haiguse tõesti „nagu peoga ära võtaks”. Kuid

salapärast „kahetamist” arstitakse ka vastavate salapärase vahenditega: tehakse nõiatempe, manatakse mõttetute sõnade veidra mulinaga.

Tänapäeval suhtuvad inimesed kõigesse sellesse kriitiliselt, mõistes hästi, et „kahetamised” ja „manamised” on pimedate, harimatute inimeste muistsete vaadete jäänused, igandid. Kuid kaks-kolmsada aastat tagasi suhtuti seesugustesse, meie vaatekohast jampsimistesse tõsiselt. „Kurja silmaga” inimesi süüdistati paharetiga läbikäimises, selles, et nad on oma hinge saatanaile müünud. Neid põletati tuleriidal, uputati vees, piinati tulise rauaga, nagu nõudsid tolleaegsed halastamatud kombed ja seadused.

Ja need ajad polegi meist nii kaugel. Kohtupidamised „nõidade” ja „lausujate” üle olid keskajal harilikud nähtused. XVIII ja isegi XIX sajandil, mil juba esimesed vedurid hakkasid ähkides liikuma, süüdistati veel üksikuis mais paljusid inimesi vahekorras olemises „paharetiga”. Ja meiegi päevil leidub veel inimesi, kes tunnustavad pahareti, saatana ja kuradi olemasolu ning mõnede isikute võimet tekitada inimestele haigusi, saata loomadele katku jne.

Mida pimedam ja harimatam on inimene, seda ebausklikum ta on ja seda jubedam on tal elada ebausust moonutatud maailmas.

Eemal linnadest, kolgaskülades võib veel tänapäevgi kuulda, et lehm on piima kaotanud, sest ta on „ära tehtud”; et võib meeldivat inimest end armastama panna, andes talle erilist „armastusjooki”; et võib sõnadega verejooksu seisma panna, hambavalu arstida jne.

Kui inimene selle või teise nähtuse tõelised põhjused teada saab, kui ta leiab õige seose üksikute nähtuste vahel, siis hakkavad kaduma ebausulised kujutelmad, s. o. väärseosed põhjuste ja järelduste vahel. Seesuguste õigete seoste leidmist võimaldab teadus, mis uurib loodust kõigis tema avalduskujudes. Kuid teaduse arenemine on otseses seoses ühiskonna arene-

misega: mida kõrgem on ühiskondlik kord, seda suuremaid teadmisi omavad inimesed, seda vähem on ebausku seesuguses ühiskonnas.

Kuid ebausulised arvamused surevad ometi väga aeglaselt, palju aeglasemalt, kui kasvab teadus ja areneb inimühiskond. See seletub asjaoludega, et ebausulised kujutelmad maailmast, ebausku kombed, harjumused ja ended on tekkinud aastatuhandete vältel ja on (ühe inglise teadlase sõnade järgi) „otsekuü jõed, mis enesele kord voolunõivad on kaevanud ja nüüd sajan-deid oma voolamist jätkavad”.

EBAUSU JUURED PEITUVAD INIMESTE HARIMATUSES.

Ebausulised arvamused on tekkinud kauges minevikus, mil inimühiskond eksles tundmatuse, seletamatuse pimeduses, mil inimene tundis alatist hirmu looduse käsitatamatust ja kohutavatest nähtustest — välkudest, marudest, maaväringutest. Ebausk on hirmu laps. Pole asjata tarvitatav ütlus: ebausuline hirm. Kõik see, mida inimene ei suutnud enesele seletada, paistis talle imeväärseks, salapäraseks ja sisendas temasse ebausulist hirmu.

See hirm mitmekordistus inimese jõuetusest ähvardavate loodusejõudude ees. Metsanimene oli abitu nende ees, loodus ahistas teda oma vägevusega. Kõikjal viirastusid talle vaenlikud „salapäraseks” jõud. Ürginimese teadmiste tase oli armetu. Tema kogemuste tagavara kehv. Kuid inimene püüdis ometi oma jõudu mõõda loodust ja selle nähtusi mõtestada. Ta oletas, et kui tema võib sädeme välja lüüa, tagudes üht kivi teist vastu, siis keegi tundmatu, vägev olend, kes omab sada korda rohkem jõudu, lööb välja hiigla sädeme — välgu, mis sähvab ähvardavalt üle taeva. Inimene arvas, et kui temal õnnestub peopesale võetud vett oma nõrga hingeõhuga virvendama panna ja et kui tema võib sõrmi laiali ajades seda vett maha kallata, siis keegi, temast palju vägevam, on võimeline esile

kutsuma merede ja ookeanide lainetust, käsutama marusid ning läkitama taevast veevalanguid.

Nii lõi inimene oma näo ja kuju järgi maa ja taeva, tule ja pimeduse, vee ja rohu valitsejaid. Kord-korralt asustas ta kogu looduse mitmesuguste vaimudega. Nende hulgas oli nii häid kui ka kurje vaimu. Jõgedes ja järvedes elasid vetevaimud, majades — kodu-, metsades — metsahaldjad, mägedes — gnoomid, trollid, s. o. mägede vaimud.

Ebausü põlismetsades sündisid esimesed palved — metsinimese pöördumised vägevate vaimude, looduse jumalate poole. Nende jumal-hiiglaste, maa, vee, tuulte, tule, äikese ja marude valitsejate kõrval lõi inimene oma kujutluses veel hulga väikesi pisijumalaid — kodukolde-, jahi-, piirihaldjaid. Ta kummardas päikest, tuult, vett, tuld, kive, puid ja loomi; aga seejärel tegi ta jumalakujud ja lepitasi neid ohvritega, paludes abi enesele, oma ligimestele, kaitset vaenlaste vastu, oma soovide täitumist.

Inimene enamasti palus, kuid vahel ka nõudis. Kui jumalvaim oli inimese kujutluses väga vägev ja kohutav, siis, kartes jumala viha, lõmitas ja meeliskles ta sellise jumala ees. Kui jumal polnud aga nii vägev, s. o. kui ta liiga ähvardavaid loodusjõude ei käsutanud, siis ei arvestanud ka inimene liialt seesuguse pisijumalaga.

Kord kingiti nende ridade kirjutajale väike puuslikuke, mis oli pärit meie maa kaugest kirdenurgast. See oli viimistlematu kõvast puust kujuke, mis kujutas lameda näo ja viltu silmodega vatsakat mehikest.

Kinkija oli Leningradi Põhja Rahvaste Instituudi üliõpilane. Kuju oli jahijumalake, mis oli kuulunud üliõpilase isale. Kujuke oli täkkeid täis, nähtavasti löödud mingi kõva asjaga, otsekui oleks puuslikku naeltega täkitud. Üliõpilane jutustas, et isa, minnes jahile, oli lubanud jumalale ta abi eest tasuda; tasu seisnes harilikult selles, et puuslikku ohtralt tapetud metsloomade rasvaga võiti; aga kui jumal peaks viletsalt aitama,

siis ärgu nurisegu — saab teenete järgi. Isa polnud just osav kütt. Jaht ei õnnestunud tal, ja puuslik sai tihti naha peale — teda peksti rihmaga, ja lõppeks, kui isa hoopis vanaks jäi, siis peksis ta jumalat halastamatult kepiga.

Kas üliõpilane uskus isa jahipuuslikusse? Muidugi mitte. Aga kui ta oleks jätkanud oma isa elukutset, kui põhjas poleks viimase veerandsajandi jooksul midagi muutunud, siis oleks puuslik jäänud vanale kohale — nii poja elamusse kui ka tema teadvusse.

Seesuguste vaguste pisijumalate kõrval olelesid Jäämere kirderanniku pärismaalastel ka kohutavad jumalad ja hirmsad ebausukombed.

Suurema osa oma elust veedavad pärismaalased merel, küttides mereloomi. Vahel juhtus kerge loomanahkadest paadike ümber minema või libedal jääl kõndiv inimene komistas ja kukkus vette. Ja kui nõnda juhtus, siis polnud tal õigust end päästa, vaid oli kohustatud surema. Ükski ei tohtinud katsuda teda päästa, sest veevaim, ookeani jumal, kutsus ju inimese enese juurde.

See kohutav komme on seletatav asjaoluga, et äärmise põhja rahvad ei tunne ujumisostkust. Jäises vees pole võimalik ujuda: ihu kangestub ruttu, kättesse ja jalgadesse lööb kramp. Krampi seletavad aga kohalikud elanikud nii, et veevaim tõmbab oma ohvri enese poole; aga kui inimene kord juba jumala pihku satub, siis pole sealt enam pääsmist. Kui kord ühel kütil õnnestus veest randa rabelda, siis pöörasid kõik sellele pühaduserüvetajale selja ja kohtlesid teda nagu surnut. Ta oli sunnitud teise kohta asuma, kus keegi ei teadnud tema „jõledast“ ülalpeost.

Selle vähe-eduka küti poeg õppis oma Leningradis viibimise ajal suurepäraselt ujuma. Kuid ta pihtis, et tal esialgu oli olnud hirm vette minna, kust, nagu ta lapsepõlvest saadik teadis, ei ole inimesel tagasitulekut.

See näide tõendab, et inimene, kes nähtuste tõelist olemust on teada saanud ja mõistnud, ebausulise hirmu võidab.

Kellegi Vaikse ookeani saartel rännanud isiku vanus märkmeis võib leida huvitava loo lihtsa puulaastu jumaldamisest. Kord kodunt eemal olles osutus rändurile, et ta polnud tubakat ja piipu kaasa võtnud. Kirjutanud mingile laastule mõne rea, saatis ta pärismaalasest teenri oma naise juurde. Teener pistis jooksma. Teel vaatas ta vahetevahel laastu, nuusutas seda, pani vastu kõrva: laast ei osutanud mingeid elumärke. Siis otsustas teener, et ta valgemehe naisele midagi ei lausu ja vaatab, mis sellest välja tuleb. Laastukirja läbi lugenud, tõi naine piibu ja tubaka välja ja andis jahmunud pärismaalasele.

„Kuidas sa teadsid?” küsis see. „Kas see laast sulle ütles?”

„Jah, muidugi,” vastas naine. „Mu mees ju kirjutas mulle, mida ta tahab.”

Teener palus laastu temale anda. Ja kui reisija kaua aega hiljem külla sattus, kust oli pärit ta teener, siis nägi ta, et harilike kohalike jumalakujude kõrval asetseb ka mingi laast. Ära tundes oma kirja, hakkas ta naerma, kuid pärismaalased palusid ebausulises hirmus, et ta ei tõmbaks nende peale tundmatu jumala viha, sest see ei olevat ju harilik laast, vaid „rääkiv”.

Nõnda omistasid vaimupimedad inimesed hingeta puütükidele, kivi- või puukujudele, puusse lõigatud kujutustele või joonistele imeväärset võimu ja omistavad seda veel praegugi.

Kuid tarvitseb neilsamadel inimestel ainult teada saada ja mõista neile seni käsitamata nähtuse põhjust, kui hirm selle ees kaob. Nii kadus meie põhjamaalase hirm vee ees, nii kadusid tõenäoliselt ka laastu kummardanud saarlaste kartused, kui nad õppisid kirjatarkust ja hakkasid ajalehti ning ajakirju lugema, sest meie poolt esitatud lugu juhtus juba umbes kaheksakümne aasta eest.

Veel alles hiljuti oli mõnedel Kesk-Aasia rahvail metsik ebausukomme anda oma armastatud lastele, eriti poisikestele

teadlikult vastikud nimed. Seda tehti sellepärast, et surmaingel maa peale oma lõikuse järele tulles neid lapsi ei ihaldaks, vaid võtaks enesega kaasa meeldivamate nimedega hinged.

Tjanšani mägedes, Kirgiisia ääremail, ajasid nõiad tõbesid haigeilt piitsadega välja, oletades, et tõbi on kurivaim (džin), kes on pugunud haigesse ja küünistab selle sisikonda. Altaimaa, Siberi ja Kaug-Ida üksildastes kolgastes võis aga leida šamaane ja nõidu, kes arstisid haigeid metsikute tantsude, laulude ja trummi pöörinaga, et selle kära ja kohutavate liigutustega peletada haigust, s. o. kurjavaimu välja haige kehast.

Kuid isegi praegu töötavad veel mõnel pool meie maa külades ja aleveis pöörandaalused nõiad ja posijad, kes lausuvad igasuguseid needusi ja nõiasõnu, teevad nõiatempe, äritsevad ennustustega ning külvavad ohtralt ebausku, jutustades lugusid taevamärkidest, imedest ja ajades muud loba.

KUIDAS SISENDASID ŠARLATANID JA PAGANLIKUD PREESTRID EBAUSKU.

Inimesi on igiaegadest saadik ärevaks teinud haruldased taevanähtused — päikese- ja kuuvarjutused, komeetide ilmumine, taevasse tekkinud helendavad sambad, maaväringud ja palju muud, mida inimene ei suutnud enesele seletada. Need nähtused olid käsitamatud ja sellepärast kohutavad.

Kõigist taevanähtustest rabas küllap vist kõige rohkem vaimupimedaid inimesi sabaga täht — komeet. Selle ilmumine viidi harilikult seosesse mingi kohutava katsumise või õnnetusega, mis pidi inimeste peale langema. Kõige suuremaks katsumiseks rahvale oli sõda. Seepärast peeti komeeti kõige sagedamini sõja ennustajaks.

Ja ebausklikud inimesed olid veendunud, et see nimelt nii on, sest igakord varsti pärast komeedi ilmumist puhkes ikka kuski sõda. Neile ei tulnud pähegi, et sõdu ei kutsu välja komeedid, vaid hoopis teistsugused, palju sügavamad ja tõsisemad põhjused. Lehitsege viimase viiekümne aasta üldajalugu. Te

näete, et pole olnud peaaegu ainustki rahuaastat, millal kuski maakera pinnal keegi poleks sõdinud. Kuid selle aja jooksul on ilmunud ainult mõni üksik komeet. Seepärast saab komeet eksimatult sõda ennustada ainult senikaua, kuni inimkond ei kõrvalda põhjust, mis kutsuvad välja sõja.

Käsitamatu, mõistatuslik taevas oma vilkuvate tähemüri-aadidega sisendas juba igimuistseil aegadel inimesesse hirmu ja püha värinat. Seal taevas otsustati inimeste ja preestrite arvates, kelledest just viimased esimesi selles veensid, maailma ja iga elusolendi saatus. Usk sellesse, et inimese elu on katkematult seotud taevaga, säilis aastatuhandeid. See oli võlts, kujuteldud seos, mida sõnastati kõigile tuntud väljendiga: ta sündis õnneliku või, vastuoksa, õnnetu tähe all. Püsis veendumus, et igal inimesel on oma täht. See ilmuvat tema sünnihetkel ja kaduvat ühes temaga: taevast langeb tähekene, ja see tähendab, et keegi inimene suri.

See väärusk on leidnud oma väljenduse ka legendis Kristusest. Tema sündimispäeval süttinud taevas hele täht, ja selle tähe valguse järgi saabusid hommikumaa targad Petlemisse, et kummardada lapsukest ning tuua talle ande.

Keskajal oli raske leida inimest, kes oleks kahelnud tähtede mõjus oma saatusele.

Sellest väärusust võrsus vääртеadus — astroloogia. Astroloogid uurisid taevast, jälgisid tähelepanelikult planeetide käiku, tähekoegade liikumist ja ennustasid inimese sünnihetke taevakehade asukoha järgi tema saatust.

Nii pidi inimene, kes on sündinud Jupiteri märgi all, astroloogide arvates saavutama kõrgeid auastmeid, kuulsust ja rikkust, sest Jupiter, kelle nime kandis planeet, oli müütiline jumalate kuningas. Kes oli sündinud Marsi märgi all — Marssi aga peeti sõjajumalaks —, see pidi välja paistma sõjaka iseloomu ja verejanuga, see tähendab, pidi olema sõdur, meedik, lihunik või habemeajaja, kes ühtlasi ka aadrit laskis.

Astrolooge ei häirinud põrmugi säärane oletatav seos inim-

saatuste ja tähtede vahel. Nad ei süvenenud palju sellesse eba-
vastavusesse. Nõudmine astroloogide järele oli tohutult suur:
iga kuningas, vürst või valitsev hertsog pidas oma kohuseks
omada isiklikke tähetarku, kes oma ametikohuse tõttu ennus-
tasid isandate ja nende perekonnaliikmete saatust, sõdade
käiku, nende ürituste edu või nurjumist ja määrasid iga ette-
võtte puhul kindlaks õige, õnneliku algamispäeva.

Peab ütleva, et nende ennustajate seisukord polnud kerge.
Paljud neist lõpetasid oma elu võllas või vanglas. Mõningaid
päästsid ainult julgus ja leidlikkus, nagu juhtus näiteks Prant-
suse kuninga Louis XI astroloogiga. Astroloog ennustas ühe
õuedaami, kuninga armukese surma. Ja see suri tõepoolest,
võib-olla ka mitte ilma astroloogi kaassüüta, sest astroloogid
kasutasid tihtipeale ebaausaid võtteid, et kindlustada usku oma-
vägevusesse. Leinav kuningas otsustas tappa astroloogi. Kut-
sunud kohale astroloogi, küsis kuningas: „Sa räägid, et tead
ette tulevikku. Aga ütle, kui palju sul enesel on jäänud veel
elada?” Astroloog mõistis, et on saabunud tema ots, kuid vas-
tas julgust kaotamata: „Isand, tähtedel pole minu ees saladusi,
ja nad on mulle teatanud, et ma suren kolm päeva enne teie
kõrguse surma.” Ebausklik kuningas jahmus, jättis selle kelmi
tapmata ja koguni kaitses teda igati hädaohtude ning enne-
aegse surma eest.

Halvemini lõpetas oma elu teine prantsuse tähetark,
XV sajandi kuulsa astroloogi Nostradamuse poeg. Omamata
isa andekust, otsustas ta saavutada kuulsust, ennustades enne-
kuulmatut sündmust — Poussini linna hukkimist tule läbi.
Oma ennustuse kindlamaks tõenduseks süütas ta ise linna, kuid
tabati elanike poolt kuriteo kohal ja hukati.

Astroloogia oli väärteadus. Kuid astroloogide kauaaegsed
taeva vaatlused tõid inimkonnale tohutut kasu: nende tähele-
panekute väärtuslikumad tulemused said kõige täpsema tea-
duse — astronoomia — loomise alusteks. Ja esimesteks kuul-
sateks astronoomideks olid astroloogid.

Just niisama vääртеadus alkeemia, mille abil inimene püüdis lihtmetalle muuta kullaks, sünnitas täppisteaduse keemia. Ja tänu sellele saavutas inimene võimu ainete üle ning võib praegu toime panna tähelepanuväärseid muundamisi, mis on palju imetaolisemad kui ühe metalli muutmine teiseks.

Tühist usku taeva märkidesse, õnnelikesse tähtedesse, salapärasest jõudesse, mis juhivad inimese saatust, toetasid igapäidi ja toetavad veel praegugi paljudes maades valitsevad klassid, sest seesugune usk aitab neil hoida rahvast pimeduses ning sõnakuulmises.

Ääretu hulga võltse, segaseid, läbi ja läbi ebausulisi endeid ja kombeid juurutasid juba kauges minevikus paganlikud preestrid. Et inimene ei mõistnud loodust ja kartis selle nähtusi, siis uskus ta preestreid, uskus nõidu ja võlujaid, kes pidid oskama teha imesid; uskus soolapuhujaid ja ennustajaid, kelledele pidi olema antud võime ette teada tulevikku; uskus hiromante, kes oskasid käejoonte järgi ütelda, mis on juhtunud ja mis juhtub inimesega; uskus igasuguseid ettekuulutusi kaartide, viina, kohvipaksu abil; uskus prohvetlikke, ennustuslikke unenägusid ja seda, et võib vaime välja kutsuda ning surnutega vestelda.

Suurimat hirmu tundis inimene paratamatu ja ikkagi veel käsitamatu surma ees. Kõigi aegade preestrid kinnitasid igal viisil, et hea käitumise, s. o. tāsasuse ja alandlikkuse eest maa peal saab surelik tasu — paradiisi ja igavese õndsuse „sealilmas”. Inimene uskus seda, kuigi ükski kunagi ei võinud kinnitada „sealilma” olemasolu.

Tuhat aastat tagasi kirjutas suur iraani teadlane, matemaatik, astronoom, filosoof ja luuletaja Omar Khayam pilkevārsi, naeruvāristades mõttetut usku:

Eks ole imelik? Kui palju seni
on läinud inimesi tundmatusse ruumi!
Ei ole aga ükski sealt tagasi tulnud...
Tuleks, jutustaks — ja lõpp oleks vaidlustel.

Ebausku annab igasugustele šarlatanidele ja petturitele leiba. Mida rohkem on rahvas levinud ebausulisi arvamusi, seda rohkem askeldab selle hulgas kõiksugu sortse, nõidu, ennustajaid ja muid päevavargaid, kes endid toidavad ja rikastavad petetud ning ninapidi veetud inimeste kulul.

TEADUS JA TEHNIKA KÕRVALDAVAD INIMESTE TEADVUSEST EELÄRVAMUSED.

Oktoobrirevolutsioon andis kõige halastamatuma hoobi ebausulistele arvamustele. Meie maad asustavad rahvad vabanesid põlisest ekspluateerijate ikkest, kes püüdsid säilitada vaimupimedust, harimatust, ebausku, et oleks kergem rahvast petta ning rõhuda. Maal, kus kõik selle varad, teadus ja tehnika said töötajate omanduseks, hakkas eausku kiiremini välja surema kui ühelgi teisel maal. Kuid sellest pole veel kaugeltki üle saadud, sest teame, et inimeste teadvus jääb nende materiaalse olemasolu tingimuste muutumisest ikka tunduvalt taha. Ja inimühiskond areneb palju rutemini, kui hävivad ebausulised vaated, mis visalt hoiuvad inimese teadvuses.

Võimsaks relvaks võitluses eausu vastu on tehnika, mis tungib kõikjale, isegi kõige kaugemaise Nõukogude Liidu kolgastesse.

Suvel 1940 ehitati Pamiiris märkimisväärne maantee, mis ühendab Tadžiki NSV pealinna Stalinabadi kaugete mägikülade — kišlakkidega, mis olid tolle ajani kogu maailmast eraldatud.

Kui esimene auto saabus pilvede-tagusesse kišlakkis, kogunesid elanikud veoki ümber. Nad polnud varem kunagi autot näinud ja vaatlesid hirmuga seda kohmakat ning käsitamatu „metslooma“: mootor oli käigus, masin vappus ja tema laternail välkus päike.

Varsti selgus kišlaki elanikele, et see „metsloom“ on võrdlemisi taltsas ega ründa kedagi. Need, kes olid julgemad, astusid veokile lähemale ja hakkasid ettevaatlikult silutama selle

rattaid, pühkima halattidega tolmu ta radiaatorilt, sõbralikult laternaid vaatama. Mägilased olid veendunud, et need laternad on silmad, ja imestlesid eriti looma mõistust, kuuldes, et see ööseti ise valgustab enesele nende silmadega teed. Aga üks vanamees, tahtes osutada autole külalislahkust, tassis kohale terve hunniku ristikkeinu, et külaline pisut einestaks, sest auto-vaeseke oli pidanud ju küllaltki vaeva nägema, vedades nii suure koorma nii kõrgetesse mägedesse!

Mõne päeva pärast algas maanteel normaalne liikumine ja autod said harilikuks nähtuseks. Ei enam ükski pakkunud neile ristikkeinu. Mägilastele selgus, et auto pole loom, et tal pole mõistust, vaid et kõik tema oskus pärineb inimeselt, ja külalislahke vanamehe üle muheldi juba pisut ning räägiti tema kohta anekdoote.

Auto oli olnud pilvetagustes mägedes tundmatuks nähtuseks ja seepärast jubedavõitu. Kuid mingit ebausulist arvamust ometi ei tekkinud, sest orgude inimesed seletasid meelsasti, kuidas auto on ehitatud, kuidas ta töötab, püüdes kohe algusest peale hajutada igasugused ebausulised kujutelmad tehnikast.

Seda peab eriti alla kriipsutama, sest kuni revolutsioonini nimetasid paljud Kesk-Aasia elanikud rongi „šaitani-arba'ks". Nad oletasid mitte naljaviluks, vaid tõsiselt, et rong liigub sellepärast, et kavalad vene insenerid on osanud rakendada raudvankri ette veduri näol šaitani, see tähendab saatana.

Meenutagem, kui palju mõttetuid lugusid levis traktoreist, kui need esmakordselt meie põldudele ilmusid. Kulakud ja nende kaasalaulvad tumedad isikud rääkisid, et traktor rikub maa ära, et pärast seda kaotab maa viljaanni, et see on kuradi masin, saatana väljamõeldis, kes tahab põlde reostada. Ja nõnda polnud lugu mitte mõnes metsikus kolkas, mitte Pamiiris, mitte Aafrikas, vaid vene külades ja ainult 15—20 aastat tagasi.

Kui meile sõidaks külla tolle üliõpilase isa, kes nuhtles oma jahijumalat, või saarlane, kes kummardas „kõnelevat” laastu, siis peaksid nad meid nõidadeks, maagideks, võlureiks, ime-tegijaiks.

Võime ju meie üheainsa sõrmeliigutusega peletada pimedust ja süüdata valgust, mis on niisama silmipimestav nagu päikese oma. Me võime üheainsa käeliigutusega — puudutades seinat — vallandada lakkamatu veejoa. Me võime ju sõita maad mööda ilma hobusteta, vett mööda — ilma tuuleta, õhku mööda — ilma tiibadeta. Me võime ujuda vee all, kõnelda kõige harilikuma häälega nii, et meid kuuldakse maakera teisel äärel. Me võime teada suurmeeste mõtteid, kes on surnud juba aastatuhandete eest. Me võime näha, mis sünnib sel hetkel sadade kilomeetrite kaugusel meist. Ja kui me tahame, siis kuuleme kümnete aastate eest surnud inimeste hääli, ega kuule üksnes nende hääli, vaid näeme ka neid endid.

Teistsuguse kultuuriga inimesele, kel pole kujutlust elekt-rist, veevärgist, autost, aurikust, lennukist, allveelaevast, raadiost, raamatust, kaugnägemise aparaadist, helifilmist jne., on kõik see ime. Kuid meile on see tehnika, — tehnika, mille on loonud teadus, seesama teadus, mis on muutunud kättesaadavaks igale meie suure isamaa kodanikule.

Inimese uuriv mõistus on juba ammu ajast püüdnud tungida maailma ehituse saladustesse, võites ebausulise hirmu looduse ähvardavate jõudude ees. Inimpõlvest inimpõlve on rahvas jätkanud looduse jälgimist ja on kogunud palju väärtuslikke tähelepanekuid. Mõnesuguste tunnusmärkide järgi võib ta enam-vähem täpselt ilma ennustada. Tänu kauaaegseile kogemustele on ta õppinud tundma paljude taimede omadusi ja hakanud tarvitama taimi niihästi toiduks kui ka arstimateks.

Kuid inimene võis nentida ainult teatavat seost oma tähelepanekute ja selle või teise loodusnähtuse vahel. Ta ei suutnud neid seletada, sest ta ei saanud aru põhjustest. Ta märkas näiteks, et sool enne vihma muutus niiskeks. Kuid miks? Ta

pani tähele, et kui pääsukesed lendavad madalas maa kohal, siis tuleb vihm. Kuid mispärast? Seda ta ei teadnud.

Teadus andis vastuse tuhandetele küsimustele. Vihma eel õhusurve alaneb, õhu niiskus suureneb. Sool imeb endasse väga kergesti niiskust ja muutub seepärast ruttu rõskeks. Niiskuse suurenemine sunnib putukaid, kes harilikult lendlevad kõrgemal, madalamale laskuma. Aga et pääsukesed toidavad end sääskedest, siis peavad nad oma toidujahil samuti madalamale laskuma.

Inimese tehtud instrumentide — teleskoopide ehk pikk-silmade — abil õpiti tundma keerulist planeetide ja tähtede liikumist, tohutut, kauget ja salapärast maailma, mille üheks osaks osutub ka meie Maa. Ja praegu võime ühe, kümne, saja ning isegi tuhande aasta peale täpselt ennustada päeva, tundi, minutit ja isegi sekundit, mil algab päikese- või kuuvarjutus. Nii toimub näiteks lähim päikesevarjutus, mida võib näha Nõukogude Vene keskosas, 30. juunil 1954. Meile on teada varjutuse mehhaanika; seepärast võimegi teaduse abil teha sääraseid ennustusi.

Tundes ükskõik millise kuuvarjutuse päeva, võib igaüks meist ette öelda järgmise varjutuse päeva: selleks tuleb esimesele daatumile lisada vaid 18 aastat ja 11 päeva. Kas seesugune ennustamine on ime? Ei, see pole ime, vaid teadus, mis rajaneb kogemustel.

Ja vaevalt võib küll inimese saatust siduda mõne tähega ning ütelda, et langev täht tähendab inimese surma, kui arvesse võtta, et igal aastal seesuguseid langevaid tähti (neid kutsutakse meteorideks või boliidideks) läheb läbi maakera õhukihi 146 000 000 000. See on umbes 70 korda rohkem, kui on kogu maakera elanike arv.

Kui me maad õigesti harime: hästi teda künname, anname vajalikke väetusaineid, külvame valikseemet, korraldame orasekaitset ja kunstlikku niisutust, siis on vaevalt tarvis kohvipak-

sult ennustada, kas tuleb hea viljavoos. Juba ammu enne lõikust võime võrdlemisi täpselt määrata iga hektaari saagi.

Kas hakkame otsima lehma kahetajat, kui see on kaotanud piimaanni, või nõuame vastust piimafarmi juhatajalt? Kahtlemata pöördume viimase poole.

Teadus võib praegu väga palju ennustada. Suur vene teadlane Mendelejev ennustas mõnede lihtainete — elementide — avastamist, mida ta kunagi polnud näinud. Kuid ta määras kindlaks nende täpsed omadused. Ja need elemendid leiti varsti. Kas see oli ime? Ei, see oli teadus, mille abil Mendelejev avastas perioodilise süsteemi elementide kohta, millest koosneb meie maailm.

Prantsuse teadlane Leverrier avastas umbes saja aasta eest uue planeedi taevas, ilma et oleks sinna vaadanudki. Ta oli nii kindel oma arvutuses, et ei pidanud tarvilikuks neid isiklikult isegi kontrollida. Astronoomid leidsid Leverrier' poolt juhutatud taevaosa uurides sealt tõepoolest planeedi, millele anti nimeks Neptuun. Seda võimaldas avastada matemaatika, mille abil teadlane arvutas välja tundmatu planeedi asukoha, sest see planeet kutsus esile korrapärase naaberplaneedi Uurani liikumises.

Mikroskoobi, röntgeni aparadi, südame, kopsude ja teiste inimese keha organite tegevust märkivate elektriaparaatide abil omandas arstiteadus võime niihästi arstida haigusi kui ka haiguste levikut vältida. Kui arstid praegu on kindlaks teinud, et selles või teises maakohas on ilmsiks tulnud nakkushaiguste — katku, koolera, tüüfuse — või teised batsillid, siis algavad nad viivitamata võitlust epideemia tõrjumiseks. Tuletagem meelde, et endistel aegadel kaasusid sõdadega ikka kohutavad epideemiad, mis ei nõudnud vähem ohvreid kui sõjad ise, vahel koguni rohkem. Kuid Suure Isamaasõja ajal ei tabanud meie maad epideemiad, üksikud tõvekolded likvideeriti aga jalamaid. Ja sedagi on saavutanud teadus.

MIKS PÜSIB VEEL MEIE PÄEVILGI EBAUSK?

Näib veidrana ja arusaamatuna, kuidas võivad teadusega kõrvuti elada ürguskumused, ennustavad uned, nõiatembud. Millest see oleneb? Kus on põhjused? Kõigel peavad ometi olema põhjused.

Ja need põhjused on tõesti olemas. Peapõhjus seisneb selles, millest me juba oleme rääkinud: inimteadvuse mahajäämises ühiskonna kiiremast arenemisest ja edasiliikumisest, nimelt selle tootmisjõududest ja tootmisvahekorrist, materiaalse olemasolu tingimustest. Paljud haridusest ilma jäänud inimesed ei tunne veel kõige algelisemaid, kõige lihtsamaid looduseadusi ja seletavad ükskõik millist nähtust nii, nagu seletasid seda isad ja esiisad. Ning niisama nagu isad ja esiisad ei mõtle nad harilikult lapsikute ebausuliste ennete üle järele, vaid kinnitavad: näe, teelible keerles klaasis, ja tõesti tuli kiri; kass jooksis üle tee — juhtuski õnnetus.

Püüdkem süveneda nende ebausuliste ennete tõepärasuse tõestustesse. Kõigepealt selgitagem teelible küsimust. Kas võib see midagi ennustada? Muidugi mitte. Kuid võib juhtuda nii, et näiteks täna te märkasite klaasis ujuvat teepurukest, aga kahekolme päeva pärast saabub kiri. Muidugi, kui see kiri oli kord kirjutatud ja teele saadetud, siis peate selle igal juhul saama. Kuid ebausklik inimene ühendab juhusliku tõsiasjade ühtesattumise otsese seosega kujuteldud põhjuse ja kujuteldud järelmõtte näol ning teeb selle põhjal väärotsuse. Just samuti võib üle tee joosnud kass „ennustada” mõnd õnnetust, nii pea kui see õnnetus aga juhtub. Kuid ebaloogiliselt, ekslikult mõtlevad inimesed peavad juhuslikku seost põhjuseks. Tõeliselt pole siin mingit seost ega võigi olla.

Peale selle peab arvestama veel inimese teadvuse iseärasusi: tõsiasjade (isegi juhuslikkude) ühtesattumine jääb meelde, jääb teadvusse, kuid ühtesattumatus jääb tähele panemata.

Seepärast peavad ebausklikud inimesed hästi meeles ebausulisi endeid ja püüavad nende varal tõestada nende õigsust.

Kuid kõige sagedamini kohaldab ebausklik inimene alateadlikult tõsiasi nende või teiste tunnusmärkide või ennete järgi. Möödamattes olgu öeldud, et sellel põhinebki hiromantide, nõiamooride ja teiste prohvetite „töö”.

Esitame näiteks hariliku kaarditarga kõneluse peaaegu sõnasõnalise üleskirjutuse.

„Kaardid ütlevad mulle, et olete sündinud planeedi Uurani tähe all. Seepärast on teil unistav iseloom,” nii pobiseb kaardimoor. „Te olete hea inimene, osavõtliku südamega, kuid te pole oma saatusega täiesti rahul. Teil on pehme iseloom, inimesed kasutavad seda, ja sellepärast olete eduteel peatuma jäänud. Kauges minevikus elasite läbi tõsise vapustuse, mis on teisse jätnud jäljed. Hiljuti saite ebameeldiva teate, kuid selle tagajärjed on teile ometi õnnetoovad. Lähemas tulevikus oodake oma saatuse muudatust. Neljakümne kolmandaks eluaastaks täiduvad teie soovid. Kuid hoiduge kolme asja eest: roheliste silmadega ruutudaami, reedese päeva ja arvu kuuteistkümne eest.”

Kui seda loba tükk-tükilt eritleda, siis selgub, et sel „ennustusel” puudub igasugune mõte ja et kaardimoor on ebauskliku inimese teadvusse külvanud ainult uut ebausku. Kuid inimene, kes on kaardimoorile „hea” ennustuse eest raha maksnud, lausub õhates: „Aga eks rääkinud ta mulle sulatõtt.”

Milles aga seisneb siin tõde?

Jälgigem selle inimese mõttekäiku. „Noh, mis puutub planeedisse Uuranisse, seda ma ei tea,” mõtleb ta. „Olgu ka Uuran. Eks tema tea paremini. Mul on unistav iseloom — täiesti õigesti märgitud: ma armastan unistada. Et olen hea ja et mul on osavõtlik süda — see on tõsi. Pole oma saatusega rahul — samuti tõsi. See võiks olla parem. Pehme iseloom — õige. Ja seegi, et inimesed seda kasutavad, on nii. Vapustus mine-

vikus? Oli ka. Ei tea ainult, millele ta just vihjas. Sain eba-meeldiva teate — niisamuti õige: pool aastat tagasi haigestus õde, oleks peaaegu surnud. On kogu minu eluloo täpipealt ära jutustanud. Noh, vaadake, aga teie ütlete: ära usu kaardi-moore!”

Seesugune mõttetus, millesse inimesed ise paigutavad oma mõtte, oma sisu, on tüüpiline kaarditarkuse näide.

Umbes niisama seletatakse ka unenägusid, milles ebausklikud inimesed näevad ilmutust ülalt poolt, milledele omistavad mingi prohvetliku tähenduse, sest nad ei tunne une ja unenä-gude keerulist mehhaanikat.

Ja säärase mõttetustega võime kokku põrgata mitte ainult meie maa pimedais nurkades, milliseid leidub ikka harvemini ja harvemini, vaid ka kolhoosides, töölisasulais ja linnades, kus elavad ja töötavad kirjaoskavad ja näilikult kultuursed inimesed.

Kuid inimese kultuursus ei avaldu ometi ainult selles, et ta kannab head ülikonda, kraed, lipsu, moodsat palitut. Need kõik on välised, silmaga nähtavad kultuursuse tunnused. Tõelist kultuursust omandada on hoopis raskem.

On hea, kui inimene hoolitseb oma välimuse eest, kui ta elab tervet, korralikku elu, ilma selleta, iseenesest mõista, ei saa muidugi kultuurset inimest kujutellagi. Kuid tõeline kultuur-inimene on see, kes püüab omandada kogemusi ja teadmisi, mida inimkond on kogunud, see, kes ei lohista enese taga ebausku ja eelarvamuste koormat, sest teadus ja ebausk lülitavad vastastikku teineteise välja.

Ebausk lõpeb seal, kus algab tõeline teadus, ja seepärast on tõelise, sügava kultuuriga inimene vaba igasugusest ebausust.

Kuid siin võib tõusta õigustatud küsimus: kuid miks siis Euroopas ja teistes kultuurmaades paljud inimesed, kes peaksid olema ju kultuursed, haritud, kes teavad, millest tulenevad

päikesevarjutused, kes teavad, kunas ja kus ilmub komeet, kes juhivad kõige keerulisemaid masinaid, — miks usuvad need inimesed ikka veel numbri kolmteist halvasse tähendusesse ning ebausulistesse ennetesse? Kuidas seletada neid vastuolusid?

Lugu on nii, et paljudes maades on tõeline teadus laiadele rahvamassidele veel siiamani kättesaamatu. Inimeste teadvus mürgistatakse neis mais juba varasest lapsepõlvest saadik ebausju ja eelarvamuste mürgiga.

Omamata küllaldaselt teadmisi, usuvad need inimesed kõige oma välise kultuursuse puhul tihtipeale pimesi saatusesse, saladuslikusse juhusesse, õnnelikusse tähesse. Need ebausulised vaated aga ei torka just eriti silma. Nad on peidetud välise, nähtava kultuuri hiilgava kesta alla.

Nagu krooniline haigus juurdub ebausku sügaval ühiskonna organismis ega avaldu harilikult aktiivselt. Kuid otsekui krooniline haigus puhkeb ta tõsiste sotsiaalsete vapustuste perioodidel.

Ebausju epideemiad külastavad inimesi kõige sagedamini raskete katastroofide ajal, mida inimene ei suuda vältida. Katastroof võib olla kas lühiajaline, nagu maaväring, või pikaajalisem ja raskem, mis kutsub esile sügavaid muutusi ühiskonna elus, nagu sõda.

Oskamata teaduslikult seletada neid nähtusi, tundmata seadusi, mille põhjal areneb ühiskond ja mis selgitavad, millest nimelt olenevad sotsiaalsed vapustused, pöörduvad arenemiselt mahajäänud inimesed teiste, nagu neile näib, vägevamate jõudude poole, nagu oleksid need jõud võimelised muutma sündmuste seaduspärast käiku.

Sõdade ja nendega seoses olevate, üksikuid inimesi tabavate muudatuste ajal kaotavad paljud perekonnad sidemed omastega ja püüavad kõigi vahenditega nende saatust teada saada. Ja šarlatanid kasutavad laialt meelegeituses sattunud inimeste kergeusklikkust, kes taotleavad vaid üht — lootust.

Näiteks toimus teise Maailmasõja eel Prahlas — astroloogide kongress. Sõja ajal löid Prantsusmaal ja teistes Euroopa riikides, mis vaevlesid hitlerlike okupantide kannal, haruldase lopsakusega puhkele maagia ning hiromantia, siginesid selgelt-nägijad, kaardimoorid, ennustajad, prohvetid ja muud šarlatanid, kes petsid kergeusklikke inimesi, müüsid amulette ning talismane. Üksnes Pariisis arvati olevat 1940. a. selliseid kelme umbes 50 tuhat.

Neil šarlatanidel olid oma kontorid, kantseleid, küllaldane teenistujaskond. Siin valmistati kõike, mis oli tarvis: ennustusi ligemaks tulevikuks, loitse, manasõnu songa, vähitõve või pankroti vastu. Saksamaal ilmusid suurte tiraažidega astroloogilised ajalehed, anti välja spetsiaalseid ajakirju, milles avaldati haridusevaenulisi artikleid, loitse, nõiasõnu jne.

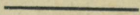
Ebaususe epideemiad määratsesid saksa, ungari ja rumeenia sõdurite ja ohvitseride hulgas. Ühel partisanide poolt tapetud ss-lasel leiti amulette kuulide ja pommikildudega haavamise vastu, talismane, mis pidid kaitsema tüüfuse ja külmumise vastu, samuti kaelas kantav kotike, millesse oli õmmeldud palve, mis oleks pidanud kaitsema partisanide eest. Hiljem, nagu räägitakse, olevat sakslased mõtelnud välja amulette „kottide”, s. o. ümberpiiramiste vastu. Kuid kõik need amuletid, talismanid ja kotikesed aitasid hitlerlasi niisama vähe nagu küünal korjust.

Meie maal ei vägistata lapse mõistust ebausuliste ja usundiliste sonimistega. Laps ei tutvu maailma ja kõigi selles toimivate nähtustega mitte muinasjuttude ja ebausuliste pärimuste, vaid teaduslike raamatute, esirindliku inimkonna poolt kogutud kogemuste kaudu. Varasest east peale hakkab ta mõtlema praktiliselt ja õpib tundma inimühiskonna arenemise seadusi.

Ühiskonna vahetõrgete arenemisega, teaduse ja tehnika kasvamisega hakkab ebaususk muidugi järk-järgult välja surema, hävinema. Kuid ei tohi silmast lasta, et ebaususk püsib veel

visalt mahajäänud inimeste teadvuses. Ebausklikud inimesed ei või olla uue maailma täisväärtuslikud ehitajad. Säärased inimesed ja nende tahajäänud teadvus tõkestavad meie liikumist edasi, aeglustavad inimõistuse võidukäiku.

Seepärast on võitlus ebausuga lahutamatu osa meie üldisest võitlusest tuleviku sotsialistliku, klassidevaba ühiskonna eest.

Vastutav toimetaja A. Mitt.

Ladumisele antud 16. VII 1947. Trükkimisele antud 9. VIII 1947. Trükiarv 3.200. Paber 56:79, $\frac{1}{16}$. Trükipoognaid 1,75. Trükitahti trükipoognas 34.160. Arvutuspoognaid 1,31. MB-03775. Trükikoda „Hans Heidemann“, Tartu, Vallikraavi 4. Tellimise nr. 1307.

На эстонском языке.

И. Сергеев. Наука и суеверие.

Rbl. 1.—

551